

Такризи

муқарризи расмӣ Ортиқов Абдурафиқ Абдраманжанович ба диссертатсияи Садбарги Исо дар мавзӯи «Таҷрибаи таърихӣ муҳочиркунӣ ва азхудкунии заминҳои навқорам дар вилояти Кӯлоби ҶШС Тоҷикистон (солҳои 1924-1991)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои таърих, аз рӯи ихтисоси 07.00.02 - таърихи ватанӣ. - Душанбе. - 178 саҳ.

Ислоҳоти Ҳокимияти Шуравӣ дар солҳои 20-30-юми асри XX дар дохили Тоҷикистон, аз он ҷумла дар минтақаи Кӯлоб ба раванди муҳочирати кишоварзӣ ва ташаккули хоҷагидорӣи коллективӣ таконе бахшид. Кооператсияи оммавӣ дар қишлоқ колхозҳоро ба шакли асосӣи ташкили истеҳсолоти хоҷагии қишлоқ ва моликияти замин табдил дод. Қайд кардан ба маврид аст, ки аз оғози ташкили Ҳукумати Шуравӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба масоили иқтимоӣ ва иқтисодӣ таваҷҷуҳи хосса зоҳир намуда, барои дар масири рушду тараққӣ қарор додани ин минтақа Стратегия ва барномаҳои вижаро ба кор мегирифт, ки мо дар чараёни кори илмӣ хеш борҳо ба ин масоил рӯ оварда, барои тасбитӣ андешаи хеш мисолҳои зиёдеро манзур хоҳем кард.

Дар сохтмонҳои ирригатсионӣ ва азхудкунии заминҳои нав аз ҳисоби дахҳо ҳазор муҳочирон захираҳои бузурги меҳнатӣ зиёд карда шуданд. Ба ин муносибат тадқиқи таҷрибаи таърихӣи муҳочиркунӣ ва азхудкунии заминҳои навқорам дар вилояти Кӯлоби Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон (солҳои 1924- 1991), дар вазъияти ҷадиди кишвари азизамон Тоҷикистони соҳибистиклол аз назари таърихнигорӣи давлати соҳибистиклол аҳаммияти илмӣ-таърихӣ дорад.

Муҳиммияти масъалаи таҳқиқшаванда инчунин дар он мушоҳида мегардад, ки ташаккули зироаткорӣи обӣ аз ҳисоби муҳочирон дар давраи таҳқиқшаванда барои афзоиши тавоноӣи иқтисодӣи яке аз манотиқи мамлакат шароит муҳайё намуд. Бояд гуфт, ки бар асари он ки аҳолии мамлакат ба манотиқи ҳамвор муҳочир карда шуданд ва таҷрибаи кишоварзӣи надоштанд, ба кори кишоварзӣи пардохтанд.

Тавсеаи заминҳои кишоварзӣи ҳоизи аҳаммияти вижа буда ҳадафи аввалиндараҷаи он таъмини аҳоли ба озуқаворӣ буд. Аз тарафи дигар аҳолии мамлакат бештар дар манотиқи кӯҳистон ба сар мебурданд ва дар он манотиқ замини қорам хеле кам мавҷуд буд. Дар сурате, ки заминҳои хуби ҳосилхез, заминҳои, ки солҳои сол аз гардиши кишоварзӣи дур монда буданд, бекор хобида истифода намешуданд. Албатта, ин заминҳо ба туғайзорҳо табдил ёфта буданд, ки дар ҳалли ин масъалаҳо ягона сиёсати

дуруст ин муҳоҷиркунии аҳоли аз минтақаҳои наздиқӯҳӣ ба водиҳо буд.

Навгонии илмӣ тадқиқоти мазкур аз он иборат аст, ки нахустин бор ва ба таври ҳамаҷониба таърихи муҳоҷиркунӣ ва азхудкунии заминҳои навқорам дар вилояти Кӯлоби Тоҷикистон дар солҳои 1924-1991 анҷом дода шудааст. Ба таври умум навгонҳои илмӣ таҳқиқот дар ин мавзӯ на танҳо нигоҳ ба ҳолатҳо ва равандҳои давраи гузаштaro доранд, балки барои фаҳмидани пешрафтҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии кунунии минтақаи Кӯлоб низ асоси илмиро фароҳам меоранд. Таҳқиқот метавонад барои таҳия ва такмили сиёсати муҳоҷират ва фарҳангии кунунӣ низ ҳаётан муҳим бошад.

Рисолаи илмӣ унвонҷӯ Садбарги Исо аз муқаддима, се боб, хулоса, феҳристи сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда иборат аст.

Таркиб ва мазмуни рисола аз он шаҳодат медиҳад, ки нақшаи кор дуруст тартиб дода шуда, вазифаҳои дар он матраҳ гардида, бо муваффақият иҷро гардидаанд.

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиш, мақсад ва вазифаи тадқиқот, объект ва предмет, марҳилаҳои таҳқиқот, асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот, ҳудуди хронологӣ ва ҷуғрофӣ, навгонии илмӣ таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, муайян ва мушаххас шуда, инчунин дараҷаи эътимоднокии натиҷаи таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ ва саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқи мавзӯ асоснок гардида, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия тавсиф ва баён шудааст.

Боби якуми диссертатсия «Сиёсати муҳоҷиркунӣ ва азхудкунии заминҳои нав дар солҳои 1924-1970» ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Дар боби мазкур масъалаҳои рафти кӯчонидани аҳолии дохилӣ аз ноҳияҳои кӯҳсору доманакӯҳ барои азхудкунии заминҳои бекорхобида ва ташкил намудани хоҷагиҳои нави кооперативӣ, колхозу совхозҳо инъикос ёфтаанд.

Зербоби аввали боби якум «Хусусияти муҳоҷиркунии дохилӣ аз ноҳияҳои кӯҳӣ ва доманакӯҳи мавзёҳои вилояти Кӯлоб» ном дошта, дар он зикр мегардад, ки муҳоҷиркунии дохилии минтақа хусусиятҳои хоси худро дошт. Масалан, аз ноҳияҳои доманакӯҳи вилоят муҳоҷират нисбат ба ноҳияҳои кӯҳии минтақа хеле сабуктар мегузашт. Аммо аз ноҳияҳои кӯҳӣ чараёни муҳоҷират мушкилиҳои зиёдеро ба бор овард. Давраи аввали муҳоҷир кардани аҳоли ва обёрии заминҳо дар Тоҷикистони Ҷанубӣ ба нимаи дуюми асри XX рост меояд, ки ин солҳо барои ҷумҳурӣ

хеле сахт буданд. Бояд таъкид кард, ки муҳочиркунии аҳоли аз минтақаҳои кӯҳии вилояти Кӯлоб ба водиҳо ба тариқи хусусияти ба худ хос дошта, барои пешрафти ҳамаи соҳаҳои хоҷагии халқи минтақа боис гардида, некуаҳволии шаҳрвандонро ба дараҷаи олии расонид.

Зербоби дуҷуми боби якум **“Нақши муҳочирон дар ташаккул ва рушди хоҷагиҳои нави кооперативӣ, колхозу совхозҳо”** ном дошта, дар он маълумот доир ба яке аз масъалаҳои муҳими ҳукумати ҷумҳурӣ саҳм ва нақши муҳочирон дар таъсиси колхозу совхозҳо мавриди таҳқиқ қарор мегирад.

Бинобар сабаби соҳаи кишоварзӣ соҳаи дотатсионӣ будан, муттаҳид намудани хоҷагиҳои деҳқонӣ ба водиҳои бузурги кишоварзӣ ва ба қавли маъруф колхозу совхоз иқдоми дуруст маҳсуб меёфт.

Кӯчонидани аҳоли ба вилояти Кӯлоб ва дигар навоҳии навтаъсис рӯйи барнома ва риволу тартиби вижа сурат мегирифт ва боз як нуктаи дигарро таъкид кунем, ки қабл аз оғози ин ё он қору тарҳ он ба таври амиқ дақиқ аз тарафи коршиносони соҳа омӯхта мешуд, вачҳҳои молиявии он ҳисоб карда, сипас барои татбиқ ироа мегардид.

Яъне кӯчонидани аҳоли аз навоҳии кӯҳистон ба заминҳои нави вилояти Кӯлоб ҳамон тавре қаблан ёдовар шудем мутобиқ ба нақшаҳои қаблан тарҳрезӣшуда идома дошт ва сол то сол авҷи нав касб мекард.

Боби дуҷуми диссертатсия **“Хусусиятҳои афзалиятноки муҳочиркунӣ дар вилояти Кӯлоб (с.1970-1985)”** ном дошта аз ду зербоб иборат мебошад, ки дар бораи муҳочирати дохилӣ ва саҳми муҳочирон маълумот медиҳад.

Дар зербоби якуми боби дуҷум, ки **“Давраи нави муҳочирати дохилӣ ва хусусиятҳои ҷараёни он дар минтақа”** унвон дорад, пеш аз ҳама масъалаҳои муҳочирати дохилӣ ва ҷараёни муҳочират дар минтақа мавриди таҳқиқот қарор мегирад.

Аз он ҷумла қайд мегардад, ки ҷараёни муҳочиркунӣ дар вилояти Кӯлоб дар солҳои 70-ум ва нимаи аввали солҳои 80-уми асри XX хусусиятҳои воқеии худро дошт. Чунки ин намуди муҳочиркунӣ фақат дар дохили як вилоят гузаронида мешуд. Ва албатта, ин сабабҳои объективии худро дошт. Объекти асосии аҳолинишин дар охири солҳои 60-ум ва ибтидои солҳои 70-ум дар ноҳияҳои марказӣ ва ҷанубии Тоҷикистон водиҳои Ёвону Обиқик, Кӯлоб ва Вахш буданд.

Дар зербоби дуҷуми боби дуҷуми диссертатсия масъалаи **“Саҳми муҳочирон дар азхудкунии заминҳои нав ва бекорхобидаи минтақа”** баррасӣ гардидааст. Яке аз масъалаҳои мубрами таърихшиносӣ - таърихи

азхудкунии заминҳои ноҳияҳои ҷанубии Тоҷикистон масъалаи муҳоҷират мебошад. Мушкилоти илмӣ муҳоҷират дар асарҳои муҳаққиқони илмҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва таърихӣ баён гардидааст. Ҳангоми азхудкунии ин заминҳо тракторчиёни МТС –и Кӯлоб ва булдозерчиёни МТС - и Чӯбек, ки аз ҳисоби муҳоҷирон буданд, фидокорона кор мекарданд. Бо қарори Шурои Вазирони Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон ҳамаи муҳоҷирон бо қитъаҳои замини наздиҳавлигӣ таъмин карда шуда, инчунин истифодаи самараноки заминҳои наздиҳавлигии муҳоҷирон махсус таъкид карда шуд.

Боби сеюми диссертатсия **“Аҳамияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангии сиёсати муҳоҷират дар рушди хоҷагии халқи вилоят”** номгузори гардида, аз ду зербоб иборат мебошад.

Зербоби якуми боби сеюм масъалаҳои **“Тағйиротҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва фарҳангӣ дар хоҷагиҳои муҳоҷирон”**- ро мавриди таҳқиқ қарор медиҳад. Дар канори шодоб сохтани заминҳои боир масъалаи маишат ва фарҳангу равшаннамоии мардум аз мадди назари давлатмардон ва масъулон дур намонда буд. Самти маънавӣ ва идеологӣ, ки дар назари аввал самти ноаён ва ночиз менамояд, дар худ неруи хеле бузургро ҷойгузин намудааст, ки дар сурати дуруст кор фармудани он натиҷаҳои хеле дилхоҳ ба бор овардан лозим аст.

Дар зербоби дуюми боби сеюм масъалаи **“Ҳаёти маданӣ-маишии муҳоҷирон дар хоҷагиҳои навбунёди минтақа”** баррасӣ гардидааст. Дар он оварда мешавад, барои пешравӣ ва бунёди шароити зисту зиндагонии арзанда тамоми неру тавоноӣ, ба бунёди шароити беҳтарин барои мардум равона карда шуда буд. Пас аз истиқрор хоҷагиҳо ва аз назари моддӣ ва молиявӣ тақвият ёфтани онҳо дар вилояти Кӯлоб ба сохтани иншоотҳои фарҳангӣ оғоз карданд.

Ҳамин тариқ баъд аз таҳлил ва омӯзиши ҷарёни муҳоҷират ва тағйиротҳо дар ҳаёти иҷтимоӣ-фарҳангии онҳо хулоса кардан мумкин аст, ки баъди паси сар кардани мушкилотҳои зиёд вобаста ба пешравӣ ва аз лиҳози иқтисодиву молиявӣ беҳтар гардидани колхозу совхозҳо вазъи иҷтимоию ифарҳангӣ ва маданияу маишии муҳоҷирон дар хоҷагиҳои навбунёд беҳтару хубтар мегардад.

Навоарӣ ва арзишмандии ин қисмати диссертатсияи таҳқиқотии Садбарги Исо аз он иборат аст, ки муҳаққиқ зимни таҳқиқи мавзӯи мазкур ба сарчашмаҳои гуногун аз он ҷумла бойгонии он давра рӯ овардааст, ки мо онро зимни иҷрои кор ва истиноди муаллиф ба он сарчашмаҳо бармало эҳсос мекунем. Таҳқиқот нишон дод, ки таҷрибаи

муҳочиркунии аҳоли дар собиқ вилояти Кӯлоб шомили мавориди гуногуни мусбӣ буда, таҷрибаи таърихӣ он метавонад дар мавриди ниёз боиси истифода қарор гирад. Омӯхтани муҳочиркунии аҳолии собиқ вилояти Кӯлоб ва обёрӣ намудани заминҳои боир боиси аҳаммияти илмӣ ва назариявӣ-таҷрибавӣ мебошад.

Муҳимтарин дастовардҳои илмӣ-таҳқиқоти унвонҷӯ Садбарги Исо дар ин рисола ҷамъбасти ҳулосагии ҳар як зербоби он мебошад, ки ҷолиб ва мавриди таъкиди махсус аст. Ин ҷиҳати нигориши он аз ҷустуҷӯҳои илмӣ, мустақилияти фикрӣ ва навоварию навігӯии муаллиф дарак медиҳад. Мазмун ва муҳтавои дохили рисола бо мавзуоти бобҳо ва зербобҳо тарҳрезӣ шуда, бо рӯйхати адабиёт пурра мувофиқат менамоянд. Ҷанбаҳои илмӣ ва имлоию услубии рисола дуруст буда, ба талабот ҷавобгӯ мебошанд.

Дар баробари дастовардҳои назарраси илмӣ дар диссертатсия баъзе камбудииҳои ҷузъӣ қой доранд, ки ислоҳи онҳо қимати онро меафзояд:

1. Ба назари мо, муаллифи диссертатсия мебоист ба ҳар як марҳилаи ин раванди муҳочиркунӣ тавсифи метод. Муаллифи диссертатсия дар зербоби дуҷуми боби дуҷум марҳилаҳои сиёсати муҳочиркуниро дар минтақаи Кӯлоб овардааст. (саҳифаи 98)
2. Дар диссертатсия муаллифро мебоист бозгашти гурезаҳоро аз Афғонистон муфассалтар баррасӣ мекард, зеро дар минтақаи Кӯлоб ва дигар ноҳияҳои вилояти Хатлон тамоми қишлоқҳо аз одамон ҳолӣ монда, ҳоҷагии қишлоқ рӯ ба таназзул оварда буд. Дар робита ба вазъияти рӯзафзун дар минтақа Ҳукумати ҶШС Тоҷикистон вазифаи аввалиндараҷаро дар бозгардонидани гурезаҳо гузошта буд.
3. Муаллифи рисола ҳангоми баррасии марҳилаҳои сиёсати муҳочиркунӣ дар минтақаи Кӯлоб раванди муҳочиркунӣ, таъсиси маҳаллаҳои нав, сохтмони колхозҳои навро мавриди таҳлил қарор медиҳад, ки ба рушди иҷтимоию иқтисодии минтақа мусоидат намудааст. Бо вучуди ин, муаллифро мебоист ба душворӣҳое, ки муҳочирон бо онҳо рӯ ба рӯ шуданд, таваҷҷуҳ мекард.
4. Дар диссертатсия муаллиф миқдори зиёди мавод ва маълумотҳои омориро аз бойгонӣҳо оид ба сиёсати муҳочиркунӣ меорад, ба назари мо мебоист муҳочирони дохилро аз муҳочирони аз водии Фарғона ҷудо мекард. Ин ба муаллиф имконияти метод, ки ин масъаларо амиқтар таҳқиқ намояд.
5. Дар матни диссертатсия камбудииҳои техникую имлоӣ низ ба ҷашм мерасанд.

Мавзӯи диссертатсия, мазмуну мундариҷаи он, методҳои истифода шуда ба ҳангоми таҳқиқ ва мақолаҳои ҷопнамудаи муаллиф бо ихтисоси интихобнамудаи ӯ мувофиқат менамоянд. Сохтори диссертатсия ва муҳтавои асосии он ба талаботи пешбинидамудаи низомномаҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошад. Бо назардошти муҳтавои асосии диссертатсия ва аз рӯи интишороти муаллиф метавон натиҷагирӣ кард, ки Садбарги Исо барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих, аз рӯи ихтисоси 07.00.02 – таърихи ватанӣ сазовор мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Мудири кафедраи таърихи умумӣ ва ватанӣ

Донишгоҳи Славянии Россия ва Тоҷикистон,

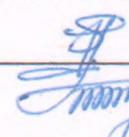
номзади илмҳои таърих, дотсент

 / Ортиқов Абдурафиқ Абдраманжанович

Имзои дотсент Ортиқов А.А.- ро тасдиқ менамоям.

Сардори раёсати кадрҳои Донишгоҳи Славянии

Россия ва Тоҷикистон

/ / Нуриддинов Х.Х.

734000, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯчаи М.Турсунзода, 30